

IN MEMORIAM

Nobuhiro Shiba (1946-2021)

Proletos je iznenada preminuo profesor Nobuhiro Shiba, japanski povjesničar koji se bavio temama balkanske i jugoistočno-europske povijesti. Na Sveučilištu Waseda u Tokiju diplomirao je 1974. i potom 1979. stekao doktorat iz europske povijesti. Dvije je godine boravio na stipendiji na Univerzitetu u Beogradu. Radio je u Japanskom društvu za promociju znanosti kao mladi istraživač, potom predavao na Sveučilištu Keiai, a od 1992. bio je profesor na Sveučilištu u Tokiju, gdje je 2010. umirovljen i potom stekao titulu *professor emeritus*. Od 2010. bio je gostujući profesor u Europskom centru za mir i razvoj u Beogradu. Godine 2013. nastavio je predavačke aktivnosti kao profesor Visoke škole za međunarodnu upravu na Međunarodnom sveučilištu Josai u Tokiju te kao direktor njegova Instituta za srednjoeuropske studije (Josai Institute for Central European Studies).

Shibina su najvažnija djela *Suvremena povijest Jugoslavije* (Tokio 1996; potom još 18 izdanja do 2016), *Nacionalizam na Balkanu* (Tokio 1996; potom još 13 izdanja do 2015), *Ilustrirana povijest Balkana* (Tokio 2001), a napisao je i tekstove u knjigama o povijesti Hrvatske, Srbije i Slovenije (*60 članaka da se upozna Hrvatska*, Tokio 2013; *60 članaka da se upozna Srbija*, Tokio 2015; *60 članaka da se upozna Slovenija*, Tokio 2017 – za potonju je knjigu 2017. dobio Medalju za zasluge Republike Slovenije). Bavio se i problematikom udžbenika, organizirao skupove u Japanu i zemljama bivše Jugoslavije. Rezultat te njegove aktivnosti su dvije knjige na engleskom: *In Search of a Common Regional History: the Balkans and East Asia in History Textbook* (The University of Tokyo, 2006); *School History and Textbooks: A Comparative Analysis of History Textbooks in Japan and Slovenia* (Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 2013).

Više je puta profesor Nobuhiro Shiba boravio u Zagrebu kao gost Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i držao studentima predavanja. Posljednje je bilo 27. listopada 2014. pod naslovom „Odnosi između novoga Balkana i Japana“. Objavio je i dva članka u *Povijesti u nastavi*: „Proučavanje povijesti Balkana u Japanu“; „Jedan odlomak iz povijesti suradnje Japana i Hrvatske: Hrvatska pjesma „U boj“ i japanski muški zbor“. Oba su dostupna na hrcak.hr.

Od 2015. uređivao je, sa suprugom Riko i nekolicinom suradnika, *The Electronic journal of Central European Studies in Japan* (<https://www.josai.ac.jp/jices/ejces/index.html>).

Pamtit ćemo ga po osmijehu i dobrohotnosti koju je izražavao prema svojim kolegicama i kolegama u Zagrebu i drugim gradovima naše regije čiju je povijest istraživao i predavao.

U spomen na profesora Shibu, Josai Institute for Central European Studies sa Sveučilišta Josai organizirao je 27. studenog 2021. online memorijalni simpozij na kojem su sudjelovali japanski i europski znanstvenici, evocirajući uspomene na suradnju sa Shibom, ocjenjujući njegov rad i doprinos boljem međusobnom poznavanju Japana i zemalja bivše Jugoslavije, čijom se poviješću profesor najviše bavio. Između ostalih nastupili su Snježana Koren, koja je održala izlaganje o promjenama i mogućnostima u nastavi povijesti kao sredstvu pomirenja, i Damir Agičić, koji je govorio o Japanu i Japancima u nastavi povijesti i udžbenicima u Hrvatskoj.

Damir Agičić

(na temelju javnih podataka na internetskim portalima, napose <https://www.jiu.ac.jp>)

Marc Ferro (1924-2021)

U devedesetšestoj godini, od učinka bolesti COVID-19, preminuo je Marc Ferro. Napustio nas je tako vjerojatno najpoznatiji i najugledniji francuski povjesničar koji je istraživao modernu i suvremenu povijest. S velikim interesom okrenut prema svjetskim zbivanjima, svoje znanje iz povijesti, istraživačko usmjerenje i otvorenost prema javnosti pokušavao je koristiti kako bi prošlost približio, pojasnio, učinio društveno dostupnom.

Marc Ferro rodio se u prosincu 1924. u Parizu, u multikulturnoj pariškoj obitelji – otac mu je bio talijansko-grčkog a majka rusko-ukrajinsko-židovskog podrijetla. Odrastao je u zahtjevnim međuratnim godinama koje je obilježila Velika ekonomska kriza, trajno francusko-njemačko neprijateljstvo, brojni društveno-politički problemi Treće Republike, Hitlerov uspon na vlast te konačno i izbijanje Drugog svjetskog rata koji je donio okupaciju Francuske.¹ Pored toga je Ferro vrlo rano ostao bez roditelja: već s nepunih šest godina ostao je bez oca, dok mu je majka stradala 1943. u njemačkom logoru. Kako je sam u više navrata priznao, ta su iskustva imala velikog utjecaja na njegov daljnji život.

Od malih je nogu pokazivao zanimanje za povijest, što je isprva povezivao sa željom da postane školski učitelj. Već s jedanaest godina napisao je prvu „kratku knjižicu“, povijest Francuske u nekoliko stranica, naravno na temelju knjige o povijesti i geografiji koju mu je majka kupila. Na preporuku brojnih prijatelja i nastavnika sklonio se 1941. iz rodnog Pariza; svoju majku nikada više neće vidjeti. Povukao se u Grenoble na jugoistok Francuske, grad koji je prvo bio pod talijanskom a potom pod njemačkom okupacijom i koji je postao jedno od središta židovskog otpora. U Grenobleu će živjeti i raditi kao učitelj te istovremeno studirati do 1945. godine. Tamo se 1944. pridružio Francuskom pokretu otpora, na poziv prijateljice, komunistkinje i kasnije povjesničarke Annie Becker (Kriegel), koja ga je preporučila radi dobrog vladanja njemačkim jezikom.

Nakon rata je završio studij, postao učitelj povijesti u Parizu, kako je isprva želio, i oženio Yvonne Blondel (1920-2021). Kao i brojni drugi mladi francuski učitelji, otišao je predavati u Lycée Lamoricière u Oranu u Alžiru. Ondje će živjeti do 1960. godine i biti svjedokom, a potom i aktivnim sudionikom burnih događaja koji će prerasti u Alžirski rat za nezavisnost (1954-1962), zagovarajući miran suživot Francuza i Arapa. Alžirsko iskustvo potaknut će Ferroa da se počne baviti ozbiljnijim povijesnim istraživanjima, shvaćajući koliko je povijesna perspektiva bitna za aktualne probleme u društvu i politici. Sam je izjavio: „Velika mi se promjena dogodila u Alžiru. Došao sam 1948. i ostao sam sedam godina, točno prije događaja, prije rata“.² Od učitelja povijesti postao je dakle povjesničar.

Po povratku u Francusku prvo zaposlenje pronalazi u *Centre national de la recherche scientifique* (CNRS), gdje ostaje do 1964, radeći u međuvremenu i kao tajnik, a kasnije (do 1997) kao urednik časopisa *Cahiers du monde russe et soviétique*. Važan utjecaj na njega imao je Alexander Benningson koji mu je prvi omogućio „uzlet“ u karijeri. Godine 1962. upisuje doktorski studij ruske povijesti pri *École des hautes études en sciences sociales*, gdje 1967. uspješno brani doktor-

1 Podaci za ovaj kratki biografski prikaz preuzeti su iz: Kevin J. Callahan, „At the Crossroads of the Annales School and Historical Innovation: The Life and Scholarship of Marc Ferro“, u: *Annales in Perspective – Designs and Accomplishments*, sv. 1 (Zagreb: FF-Press, 2019), 211-220. Određeni su dijelovi preuzeti iz uvodnog teksta „Marc Ferro i „pokretna“ historija“ iz edicije *Dijalozi s povodom*, sv. 7: Marc Ferro.

2 Marc Ferro; Tomislav Brandolica, Marko Lovrić, Filip Šimetin Šegvić, *Dijalog s povodom 7: Slika u povijesti, povijest u slici – „pokretna“ historija* (Zagreb: FF-Press, 2013), 11 (dalje: *Dijalog s povodom 7*).

sku disertaciji o 1917. i Februarskoj revoluciji. Isprva je mislio da mu tema disertacije treba biti Alžir, ali se kasnije odlučio za Rusku revoluciju i njezinu percepciju u Francuskoj. Uz podršku mentora Pierrea Renouvina, naučio je ruski i uputio se u ruske arhive, promijenivši tezu: od francuske percepcije revolucije na socijalno orijentiranu analizu shvaćanja i percepcije ruskog stanovništva, fokusirajući se na stotine do tada nepoznatih telegrama koje su „obični ljudi“ slali Kerenskom, Lenjinu, itd. Ubrzo je privukao pozornost Fernanda Braudela, tadašnjega glavnog urednika časopisa *Annales* i nasljednika Luciena Febvrea kao vodećeg francuskog povjesničara. Angažirao ga je kao novog tajnika uredništva upravo iz razloga što je u njemu vidio inovativnog mladog povjesničara koji može časopis osvježiti svojim pristupom aktualnim temama: to je i učinio, budući da su se u njegovo vrijeme otvarale teme vezane uz antropologiju, psihohistoriju itd., dok se kasnije i sam kretao prema socijalnoj povijesti filma. Od 1963. do 1970. godine bio je punopravni član uredništva *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations* (tadašnje ime časopisa), a od 1970. godine i velike smjene u uredništvu postaje i jedan od glavnih urednika, zajedno sa Jacquesom Le Goffom i Emmanuelom Le Roy Ladurieom. Dolaskom u časopis započinje Ferroova bogata akademska karijera, koja će uključivati rad u brojnim znanstvenim institucijama, kao i niz objavljenih monografija, zbornika ili drugih priloga na brojnim svjetskim jezicima. Od 1970. zaposlen je i kao profesor na *École polytechnique* gdje će predavati do 1997. Obnašao je i dužnost ravnatelja Instituta za sovjetski svijet i srednju i istočnu Europu (*Institut du monde soviétique et de l'Europe centrale et orientale* – IMESCO, 1986-1993). Istovremeno je od 1964. i voditelj Istraživačkog odbora *École des hautes études en sciences sociales* (EHESS), odnosno sekcije „povijest i film“. Redoviti je gost na televiziji i u dokumentarnim filmovima, a između 1989. i 2001. jedan je od dva voditelja emisije *Histoire parallèle/Die Woche vor 50 Jahren*. Od 2009. godine Ferro je osim toga primljen i kao član *Academia Europaea*. Poznat je Ferro postao također i kao televizijski voditelj emisija o povijesti, prije svega u Francuskoj i Njemačkoj, odnosno kao redatelj i scenarist nekoliko povijesnih dokumentarnih filmova, tematski uglavnom vezanih za Drugi svjetski rat. Dobitnik je brojnih nacionalnih i međunarodnih priznanja i odlikovanja. Nositelj je počasnih doktorata s Moskovskoga državnog sveučilišta Lomonosov te sveučilišta u Bordeauxu i Santiagu de Chileu.

***

Problemski pristup povijesti 20. stoljeća i vlastiti interesi vodili su Ferroa prema različitim, ponekad i udaljenijim temama. Bavio se odnosom filma i povijesti, filmom kao izvorom, Prvim i Drugim svjetskim ratom, Ruskom revolucijom te općenito ruskom i sovjetskom poviješću, zatim različitim aspektima kolonijalizma, potom biografijama istaknutih osoba (poput Nikole II., Pétaina, Hitlera, Staljina, itd.). Nije se usko držao jedne teme, već je svoj interes širio u različitim smjerovima. Kasnije se otvorio i prema istraživanju emocija, povezujući taj pristup s ranijim temama rata i kolonijalizacije/dekolonijalizacije. I nakon devedesetog rođendana radio je na novim pristupima, razvijao svoje teme i do smrti ostao pravi *braudelijanac*, nadograđujući tematski i metodološki temelje koje su postavili njegovi intelektualni očevi. Braudel naime nije niti jedini niti presudan u smislu utjecaja. Učio je i od drugih svojih nastavnika, naročito od drugog mentora Pierrea Renouvina, kao i od brojnih sorbonskih povjesničara, filozofa i drugih stručnjaka. Poseban afinitet razvio je prema povezivanju političkih problema (ideologije, režimi, partijske logike) i socijalnohistorijskih aspekata. Gotovo sve njegove knjige prožete su interesom prema društvenim i kulturnim dimenzijama, pa se može reći da je političkim temama pristupao iz perspektive društvene povijesti.

Prostor koji mu je Braudel dozvolio u časopisu *Annales* svakako je unio novu svježinu u časopis, ali njegovi metodološki eksperimenti nisu odmah bili prepoznati. Nestanak Braudelove zaštite neko ga je vrijeme ostavio na brisanom prostoru. No i tada se, unatoč kritikama i skepsi, kretao prema naprijed. Osim ključnih knjiga o Ruskoj revoluciji, među prvima je otkrio filmske arhive i pisao o mogućnostima koje oni otvaraju, na tragu Marca Blocha. U *Annales* je pisao i o iskustvu ruskih vojnika tijekom Velikog rata ili je provokativno problematizirao funkcioniranje sovjetskog komunističkog sustava, zapitavši se „Postoji li previše demokracije u Sovjetskom Savezu?“ (*Y a-t-il „trop de démocratie“ en URSS?*, 1985).

Kritičari tzv. škole Analā i nove povijesti često su isticali kako su njihova metodologija i pristupi primjenjivi samo na ranija razdoblja (naročito srednji i rani novi vijek). Tu je kritiku shvaćao nedvojbeno i Braudel, koji je razumijevao važnost aktualnosti pojedinih istraživanja. Nedvojbeno je to utjecalo na njegovu odluku da časopisu *Annales* priključi mladog Ferroa kao stručnjaka za 20. stoljeće. S druge strane, Ferro temama nije pristupao kao doktrinarni „analist“ ili predstavnik nove povijesti. Smatrao je naime da se pristup određenoj temi prilagođava u odnosu na dostupne izvore, na mogućnosti istraživanja, na ono što ta tema primarno „zahtijeva“. „Sve ovisi o temi; ona uokviruje vaš način objašnjenja. Zašto ne koristiti tradicionalni način ako se pokaže najboljim? Onda promijenite stil po potrebi. Zato su neke moje knjige tradicionalne – o Nikoli II. – a druge nisu, poput one o filmu, ressentimentu, Ruskoj revoluciji – govorio je Ferro.³

Karakteristična crta koja se provlači kako u istraživačkom pristupu tako i samim radovima Marca Ferroa je komparativističko razmišljanje. Ono često nije vidljivo, nije dovedeno do razine jedne metode ili teorijski razloženo. Prisutno je u njegovom pristupu temi: događaje, zbivanja i dugoročnije procese gledao je u kontekstu sličnih iskustava. Tijek Alžirskog rata utjecao je na njegovo shvaćanje ruske povijesti i komunizma. Identitet Tatara s identitetom Arapa u Alžiru. Zbivanja '68. u Parizu i propast Sovjetskog Saveza. Osim što je njegov uvid u određene probleme često bio jedinstven, povezujući arhivsko istraživanje s problemom iskustva uspijevaio je vrlo često pronaći poveznicu između onoga što se naziva „poviješću odozgo“ i „poviješću odozdo“. Takva metodološka osviještenost, zacijelo odlika škole Analā, oslobađa od kronološkog nabrajanja izvora i događajnice.⁴

Događajnicu kao glavnu boljku historiografije (kako su to shvaćali pripadnici škole Analā) jednostavnije su uklonili medijevisti Bloch i Febvre ili Braudel koji se bavio ranim novim vijekom. S druge strane, Marc Ferro se kreće upravo kroz 20. stoljeće, koje je naizgled nepovratno opterećeno događajnicom, praćenjem događaja iz tjedna u tjedan bez potrebne refleksije. Za njega godine i događaji, međutim, ne predstavljaju izvorište narativa, već točke-poveznice, preko kojih promatra različite koncepte. Politički problemi mu nisu strani, niti ne pokušava od njih bježati. Naprotiv, interesiraju ga političke implikacije, dugoročne, u odnosu na društvo i društvenu povijest. Za razliku od brojnih drugih povjesničara škole Analā koji nisu uspjeli u konceptijsko-metodološkom smislu postići ravnotežu između političke i socijalne historije, istraživanja Marca Ferroa predstavljaju primjer kako ta dva pristupa mogu biti integrirana u jednu cjelinu. Unutar takvog problemskog okvira i detalji dobivaju (ponovno) na važnosti.

Ferro se trudio povijesne probleme promatrati kao situacije kojima se može pristupiti iz različitih perspektiva, pritom otvarajući nova pitanja – približavajući se tako idealu pluralne historije o kojoj je često govorio: „Pokušavam sagledati sva gledišta: odozdo, odozgo, slijeva ili

3 *Dijalog s povodom* 7, 21.

4 Marc Ferro, „Preface“, u: *History and Its Interpretation*, ur. Sophie Jeleff (Strasbourg: Council of Europe, 1997), 11-12.

zdesna, od tradicionalne povijesti i tako dalje“ (...) ⁵ i „htio sam dobro objasniti ono što je do tada bilo loše objašnjavano. Dakle, shvatiti zašto i kako su se događaji dogodili.“ ⁶ Ferro je svoja promišljanja provodio u praksi. Različitim temama njegova interesa pristupao je s jasno postavljenim problemskim pitanjima, istražujući pažljivo različite dostupne mu izvore. Shvaćao je važnost dugoročnog rada uspostavljajući jasnu hijerarhiju korištenih vrela unutar vlastite interpretacije. Svoja je istraživanja zapečatio djelima s prepoznatljivim stilom, koji ga nije poput književnika naveo da povijest narativizira do razine romana, nego je više inspiriran jasnoćom filmskog kadra koji prikazuje, a ne da *priča priču*. Čitatelja u svoja djela uvodi ne baveći se nepotrebnom psihologizacijom „likova“ i narativiziranjem „radnje“, već dapače razvijajući odnos s njim kroz napetost koju stvara, kroz perspektive koje uvodi.

Njegova *pluralna historija* sukladna je *totalnoj historiji*. Ona je otvorena prema svim aspektima, uvažava svaki izvor, dakako, pod uvjetom kritičkog vrednovanja. To će Ferrou omogućiti okretanje najrazličitijim izvorima, primjerice, usmenim svjedočanstvima ili njemu najbližijim audiovizualnim izvorima, pomičući granice između „kvazi-službenih“ izvora i onih drugih. ⁷ Argumente i elemente svoje interpretacije temelji na skrivenoj „podsvjesnosti“ filma koji je fikcija, suprotstavljajući ih često pisanim i drugim izvorima. Ključno mu je pritom bilo stvoriti dovoljno snažne temelje koji daju protutežu „službenoj povijesti“, analizi govora, izjava i dokumenata velikih „tvoraca povijesti“. U analizi slika vidi novo područje istraživanja prošlosti, „najbolji put prema psiho-socio-historijskim područjima koja nisu nikada bila dotaknuta analizama ‘dokumenata’“, ⁸ pozivajući istodobno na komparativistički pristup: „Dobar povjesničar mora dokazati kako nijedan dokument nije pobjegao njegovu pogledu, ali ne možete biti dobar povjesničar ako samo skupljate sve dokumente. Morate otkrivati probleme, objašnjavati ih, i tako dalje.“ ⁹

Ferro nije zainteresiran samo za općenite poruke koje su manje ili više vidljive kroz radnju nekog filma, on se okreće filmskim arhivima – kinotekama, privatnim kolekcijama, televizijskim arhivima – u svijetu, filmskim narativima koji nadilaze samu radnju, jeziku, odnosu totalitetu filmskih i izvanfilmskih elemenata kako bi kroz svoje istraživanje fikcije došao i do „realnosti“ koju određeni film predstavlja. ¹⁰ Filmski žurnal, amaterski i profesionalni snimci i drugi takvi izvori služili su mu ne samo kao dopuna, već kao materijal koji poziva na novo razmišljanje, problematiziranje: primjerice, snimke ranih nacističkih proslava koristile su mu da zaključi kako je karakter tih događanja bio, za razliku od kasnijih militariziranih, povezan s proslavama i narodnim veseljima. To mu je pomoglo u promišljanju odgovora kako su Nijemci doista postali nacisti. Ili primjerice snimke demonstracija iz 1917. godine u Rusiji, koje su mu dale uvid u socijalnu strukturu, rodne, nacionalne kategorije – i nedostatak radnika. U arhivima je potom putem dokumenata pronašao razloge zbog kojih su radnici odbili prisustvovati demonstracijama, a zbog čega su boljševici angažirali „radnike“ koji su ih glumili.

Zanat povjesničara Marc Ferro nikada nije shvaćao isključivo kao zatvorena ili individualna istraživanja. Za njega je to bio poziv. Veliku je pozornost posvetio popularizaciji, brizi za ulogu

5 *Dijalog s povodom* 7, 5.

6 *Dijalog s povodom* 7, 21.

7 Marc Ferro, „Keynote adress“, u: *Towards a Pluralist and Tolerant Approach to Teaching History: A Range of Sources and New Didactics*, ur. Henry Frendo (Strasbourg: Council of Europe, 1999), 15-18.

8 Marc Ferro, „The fiction film and historical analysis“, u: *The Historian and Film*, ur. Paul Smith (Cambridge University Press, 1976), 81.

9 *Dijalog s povodom* 7, 28.

10 Marc Ferro, *Cinema and History* (Wayne State University Press, 1988), 30.

povijesti kao školskog predmeta i javnim istupima, nedvojbeno kao angažirani liberalni intelektualac. Doživio je rat i sudjelovao u Francuskom otporu te kao vojnik u ratnim operacijama, aktivno je pratio tijek Alžirskog rata u Oranu, bio na ulicama 1968. u Parizu – promatrao je i promišljao u duljem trajanju aktualna zbivanja i njihov suodnos s poviješću. Jednako tako ga nikada nije privlačila aktivna politika, shvaćajući da kao povjesničar mora ostati neopredijeljen kako bi mogao iz kritičke pozicije analizirati poteze drugih na vlasti: „Na mene nisu direktno utjecali događaji, a povjesničar mora biti nezavisan od političkih stranaka, bile one lijeve ili desne. Mora biti nezavisan od Crkve i dnevnih obračuna ili neće biti objektivan“. ¹¹ Unatoč tome što je znao da mora ostati neutralan u sferi politike, nije se libio uključiti otvoreno u debatu, potaknuti javna očitovanja ili peticije kao što je inicijativa Pierrea Nore iz 2005. *Liberté pour l'histoire*, istup stručnjaka protiv francuskih zakona i pravnih postupaka koji se odnose na zanat povjesničara, odnosno protiv tabuizacije određenih tema i dogmatskog pristupa struci.

Vješto je odvajao aktualna pitanja od dugoročnih istraživačkih interesa. Iako ga danas pamtimo po radovima i knjigama koje su se bavile maršalom Pétainom, Vichyjskim režimom ili problemom kolonijalizma i Alžirskim ratom, Ferro je svjesno dopustio da prođe nekoliko desetljeća, točnije 40 godina, od vlastitih iskustava. Tek tada se odlučio znanstveno pristupiti tim temama i ponuditi svoju interpretaciju. Umjesto brzopletih zaključaka o nekim zbivanjima Ferro je međutim bez ustručavanja nudio, u različitim intervjuima i nastupima, viziju budućnosti. Isticao je važnost kulturnog kapitala europskih zemalja, značaj postignuća na području znanosti, u medicinskoj infrastrukturi, itd.

***

Marc Ferro se široj hrvatskoj javnosti predstavio u razgovoru s Mirkom Galićem, u ožujku 1993. za *Nedjeljnu Dalmaciju*. Komentirao je, kao stručnjak za povijest Srednje i Istočne Europe, aktualna ratna zbivanja odvaživši se pritom dati osobne sudove ili pretpostavke. ¹² Ferro je o ratnim zbivanjima na području Jugoslavije bio spreman i djelovati: još je u listopadu 1991. bio supotpisnik apela za mir i priznavanja Hrvatske i Slovenije u postojećim granicama. ¹³ Kao dobar prijatelj Mirka Dražena Grmeka bio je dodatno upućen u zbivanja u Hrvatskoj. Ferro se međutim u hrvatskoj historiografiji još nije javljao kao autor, barem ne kada je riječ o prijevodima. Začudo, budući da su teme iz 20. stoljeća izuzetno aktualne, dogodilo se to tek 2008., kada je u hrvatskom prijevodu izašla njegova tada recentna knjiga *Sedmorica zaraćenih: 1918.-1945.* Upravo u vrijeme kada smo kao studenti na višim godinama završavali studentske obveze, njegova nam se knjiga, pristup i stil naročito, učinila poticajnom. Željeli smo više pa je tako grupa nas iz redakcije časopisa *Pro tempore* (Tomislav Brandolica, Marko Lovrić i ja) odlučila napraviti podulji razgovor koji je objavljen u seriji *Dijalog s povodom* Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije u izdanju zajedno s dva njegova prepoznatljiva članka, „Državljanstvo, nacionalnost, identitet. Neke dileme ‘odozdo’“ i „Komu pripadaju slike?“, te jednim uvodnim izlaganjem „Za jedan pluralni i tolerantni pristup predavanju povijesti“. Iako do tog razgovora nisam imao nikakvog izravnog kontakta s Ferroom, djelovalo mi je kao da je upravo suprotno. Kao voditelj emisije na

11 *Dijalog s povodom* 7, 13-14.

12 Vidi: Mirko Galić, *Zrcalo nad Hrvatskom* (Pariški razgovori 1992-1993) (Split: Nedjeljna Dalmacija, 1994), 143-151.

13 Supotpisnici apela za mir bili su, između ostaloga, i Jacques Le Goff, Milan Kundera, Michel Jobert, Alain Finkielkraut, Georges Canguilhem, François Furet. „Un appel pour la paix“, *Le Monde*, 16. 10. 1991.

kanalu ARTE (u Francuskoj *La Sept*) *Histoire parallèle/Die Woche vor 50 Jahren* koja se emitirala od 1989. do 2001. Ferro se, uz svoje njemačke kolege Rudolfa von Thaddena i Klauza Wengera, iz tjedna u tjedan, u više stotina epizoda, predstavljao kao uzor povjesničara. Istovremeno involviran u događanja kojima je i sam često svjedočio, angažiran, emotivan i stručan, precizan, pun podataka, on je tumačeći filmski žurnal (točno pedeset godina star, porijeklom iz različitih zemalja) ili razgovarajući sa svojim kolegama, stručnjacima, učio kako se povijest *konstruira*, što je čini, kako joj se može (i ne smije) pristupiti. Kada sam godinama kasnije kao diplomirani povjesničar s njime razgovarao, osjećao sam se kao da na početku karijere razgovaram sa svojim starim učiteljem povijesti iz davnih vremena, koji mi je toliko dobro poznat, čak i blizak.

Knjige (izbor)

- La Révolution de 1917: La chute du tsarisme et les origines d'Octobre.* Paris: Aubier, Editions Montaigne, 1967.
- La Grande Guerre: 1914-1918.* Paris: Editions Gallimard, 1969.
- La Révolution de 1917: Octobre, naissance d'une société.* Paris: Aubiers-Montaigne, 1976.
- Cinéma et histoire.* Paris: Editions Denoël, 1977.
- Pétain.* Paris: Fayard, 1987.
- Nicolas II.* Paris: Payot, 1990.
- Histoire des colonisations: Des conquêtes aux indépendances (xiii-xxe siècle).* Paris: Editions du Seuil, 1994.
- Histoire de France.* Paris: Odile Jacob, 2001.
- Le Choc de l'Islam.* Paris: Odile Jacob, 2002.
- Les Tabous de l'histoire.* Paris: Nil Edition, 2002.
- Le Cinéma, une vision de l'histoire.* Paris: Le Chêne, 2003.
- Ils étaient sept hommes en guerre – Histoire parallèle.* Paris: Robert Laffont, 2007. [Hrvatsko izdanje: Sedmorica zaraćenih (1918-1945): Usporedna povijest. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2008]
- Le Ressentiment dans l'histoire.* Paris: Odile Jacob, 2007.
- L'Aveuglement: Une autre histoire de notre monde.* Paris: Tallandier, 2015.
- La Colonisation expliquée à tous.* Paris: Le Seuil, 2016.
- Les Russes, l'esprit d'un peuple.* Paris: Tallandier, 2017.
- L'Entrée dans la vie.* Paris: Tallandier, 2020.

Filmovi

- Lénine par Lénine* (redatelj, zajedno sa Jacquesom Anjubaultom i Pierreom Samsonom), 1970.
- How the Nazis Came to Power* (redatelj, zajedno s Marie-Louisom Derrien), 1991.
- Pétain* (scenarist, zajedno sa Jeanom Marboeufom, Jean-Pierrom Marchandom i Alainom Riouom), 2002.
- HH, Hitler à Hollywood* (stručni suradnik-sugovornik), 2010.

Filip Šimetin Šegvić